

Bimbó

A *bimbó* szónak kicsiny, de változatos nyelvészeti irodalma van. Kőrösi az olasz *bimbo* 'Kind; boccio dei fiori e specialmente delle rose' szóval veti egybe (Nyr. XIII, 415), s ezt a magyarázatot Szarvas is elfogadja (Nyr. XVI, 166). Wichmann szerint a *bimbó* a vele részben azonos, részben rokon jelentésű *bingyó*, *bingó*, *bincsök* stb. szókkal együtt bizonyára igei származék (vö. *bincsolódik*, *bingolyodik* stb. MNy. IV, 304), s ezt az EtSz. is valószínűnek tartja. Schmidt József csupán ötletként felveti a szanszkrit *bimba*- 'Kugel, Halbkugel, Scheibe, die rohe Frucht von Momordica monadelpha' szóval való egyeztetést (Nyr. LIII, 55). Beke a *mell gombja*, *csicsem gombja*, a régi nyelvből ismeretes *araniom gombom* (szerinte = bimbóm) példákra hivatkozva azt állítja, hogy szavunk a *gomb* szóval azonos (Nyr. LXI, 18, LXII, 23, LXIII, 62). E magyarázatok közül azonban egyiket sem tarthatjuk megnyugtatónak.

Gombocz A magyar mélyhangú *i* kérdéséhez c. nagyjelentőségű munkájában (MNy. XVI, 2, 112) felsorolja a *bimbó* szónak *bombó*, *bombóz*- 'gemmasco' változatát, de hozzáfűzi, hogy a szónak további rokonsága inkább *i* tőhangzóra mutat (Uo. 7; l. még EtSz.; a baranyamegyei *bombék* szó Simonyi szerint szlovén eredetű Nyr. XLIV, 170). Gombocz valószínűleg nem a votják *biñ*- 'drehen, winden' szóra gondolt, hiszen ezt a szót már az EtSz. is a (*bony*(*olódik*)) ige megfelelőjének tartja, hanem bizonyára azt vette tekintetbe, hogy a szónak ismeretesek *bingyó*, *bingó*, *bincsök*, továbbá *bincsolódik* stb. változatai, melyeknek első szótagjában mindenütt *i* van.

Gombocz-nak ezt a megállapítását azonban nem fogadhatjuk el fenntartás nélkül, hiszen az eddig ismert adatokból nyilvánvaló, hogy a *bimbó* szóra már a XV. századból vannak adataink, míg a *bingyó*-félékre csak a nép nyelvéből; a szó eredetének kutatásánál, tehát csakis a régebbiről ismert *bimbó* szóból kell kiindulnunk. Azt is tudjuk, hogy a *bimbó* szónak ugyancsak a régiségből ismeretes *bombó* változata (mint *boborcso* ~ *bibircso*, *csoport* ~ *csiport*, *rongy* ~ *ringyó* stb.), ezzel szemben *bongyó*-félékre nem tudok adatot idézni.

Véleményem szerint legcélszerűbb lesz, ha a *bingyó*-féléket most nem vizsgáljuk, hiszen ezek az újabb keletkezésű alakok csak a hangtan meg az alaktan kutatójának adnak munkát. Induljunk el helyette azon a nyomon, amelyet a nyelvtörténet mutat: a régi nyelvből csak a *bimbó* (meg *bimballós*) szóra van adatunk, s ez a *bimbó* szó ugyancsak a régiségben *bombó* alakban is jelentkezik. S minthogy, ha az első szótag eredetibb magánhangzójának az *i*-t tartjuk, a szó eredetét nem tudjuk megtalálni, kíséreljük meg annak megkeresését a *bombó* változatból.

A *bombó* szóalak pedig mindjárt a *bomol*, *bomlik* igét juttatja eszünkbe, s ezután a nyelvész néhány pillanat alatt már készen is van a szó hang- és alakítani megfejtésével: a szó belsejében jelentkező *-b-* az a járulékhang, melyet a *lom ~ lomb*, **gom ~ gomb*, *com ~ comb*, *csomó ~ csombó*, *Imre ~ Imbre*, *Domorád ~ Dombrád* stb. szókban és tulajdonnevekben is (l. különösen Horger: MNy. XXIX, 263) megállapíthatunk; *-ó* végzete pedig nem lehet más mint melléknévi igenévképző. E szerint *bombó* = bomó azaz bomló.

A *bombó* (mai *bimbó*) 'Knospe' és a *bomol*, *bomlik* 'sich auflösen' között mutatkozó nagy jelentésbeli eltérés csak látszólagos, mely azonnal megszűnik, mihielyt ezekre a vorssorokra gondolunk: *Bomló rügyet ringáz a szél* (Erdélyi József, Ibolyalevél). *Bimbók bomolnak majd szűz réteken* (Juhász Gyula, Tavaszvárás).

Hogyan is írjuk le a bimbót? A bimbó fiatal hajtásból (rügyből) és az azt burkoló, egymásra hajló, ölelkező pikkelyekből áll, s ezek a pikkelyek váltakozva takarják be egymást. Ha aztán a fiatal hajtás (rügy) kifejlődik, a pikkelyek kifeszelnék, kibomlanak. Laikusan szólva a bimbó tehát egy szabályszerű rendbe alkotott egység, mely idővel elemeire oszlik szét s végül szét is hull (a szirmok idővel lehullanak). S miről mondjuk, hogy meg-bomlik? Nemcsak ma, hanem a NySz. tanúsága szerint a régi nyelvben is szó lehetett az elme megbomlásáról: az észről eddig rendszerbe, egységbe fűzött gondolatok elvesztik összefüggésüket s széthullanak; megbomlik a szövetség, a béke, a frigy: a szabályokba, törvényekbe foglalt rend feloszlik; megbomlik az óra: alkatrészeinek összefüggését, egységét nem tudja tovább fenntartani; kibomlik a varrás: a sok öltés eddig szorosan összetartozóvá tette a ruhadarabokat; felbomlik a rendbe szervezett gyűlés, felbomlik maga a rend stb., stb. A bomlás tehát a nagyobb egységet alkotó összefüggő rendszernek részeire való eloszlása s végül széthullása. A *bimbó* elnevezés tehát az egységet alkotó, szorosan összetartozó rügy-pikkelyek szétbomlásának szemléletén alapszik.

A MTsz.-ban ilyen adatokat találunk (ezek tehát újabb keletkezésűek!): *bimbolózás* 'összebonyolódás, összeveszés', *bincsalék* 'összegomolyodott valami', *bincsolódik* 'összegomolyódik', *bincsök* 'csombók'. Ezek a szók kétségtelenül közös eredetűek *bimbó* szavunkkal, s mégsem szétbomlást, hanem éppen ellenkezőleg összébonyolódást fejeznek ki. Megint csak a *bimbó* szóból kell kiindulnunk. A *bimbó* elnevezésben eredetileg csak a felbomlás szemlélete volt meg, később azonban a szoros egységbe, rendszerbe tartozás képzete is szerephez jutott. Ebből keletkezett aztán az 'összebonyolódás' jelentés, mely szintén összetartozást fejez ki, de ebben az összetartozásban már nincs rendszer, nincs egység. De bár-

milyen közel jutottunk is fejtegetéseinkkel a *bonyolódik* igéhez és votják megfelelőjéhez: *biñ- 'összegöngyöl'* (l. NyH. 147), ezek a szók hangalakjuk miatt nem lehetnek azonos eredetűek *bimbó* és *bomol*, *bomlik* szavainkkal.

Juhász Jenő.

Találkozásom egy nótafával

Farkas Ferencnek hívják, 68 éves, Ritics-pusztán kanász gr. Zichy Domonkos uradalmában.

Bizonyára nem sokan tudják, hogy hol is van ez a puszta. Talán magam sem tudnám, ha nem a szülőfalum, Szentlászló (Somogy m.) mellett volna. — Húsvét táján már egy éve lesz, hogy egy napos délutánon német szülőfalumból kimentem a szomszédos Kísszentlászló pusztára, egy kis magyar levegőre. Itt megismerkedtem Vajda Mihállyal, a kísszentlászlói kanásszal. Érdeklődtem a puszta élete, szokásai, dalai iránt és annyira összemelegedtünk, hogy énekelt is — már az első alkalommal. Régi magyar népdalokat. Többször meglátogattam, vittem neki olvasnivalót, amit nagy bizalommal kért tőlem. Ő ismertetett meg — legalább nevük szerint — a környék „jó áriájú“ pásztoraival.

1937 nyarán ismét kimentem a pusztára, ahol megtudtam, hogy első pásztoember barátomat, Vajda Mihály bácsit, kinevezték gyalogbéresnek. Szomorúan mondtam le egyelőre arról, hogy az ő dalait lejegyezzem: hisz ő későn, korán úton van. Nem sokáig tétováztam azonban, hanem egyenesen lementem a szomszédos Ritics-pusztára, ahol a délelőn megismerkedtem Farkas Ferencel és huszonnégy éves Józsi fiával.

A puszta tanítójától és az előbb említett kanásztól már sokat hallottam róluk. Beszédbe elegyedtünk s még egy óra sem kellett hozzá és már úgy megbarátkoztunk, hogy nagy örömmel kötöttek velem „szövetséget az igazi, ősi magyar dalok feljegyzésére és terjesztésére.“

Megismerkedésünk után a nyár folyamán nagyon sokszor, majdnem naponként találkoztunk és az öregtől és fiától mintegy 430 nótát jegyeztem le. (Sajnos, nagyrészt csak szövegüket. A dalamok bejegyzésére csak ezután kerül sor.)

Farkas Ferencben olyan érdekes és értékes népi alakra találtam, akiről nem egészen érdektelen egyetmást elmondani.

Ősi pásztor családból származik. Heten voltak testvérek, a fiúk valamennyien pásztorok. Amióta esztét tudja, kint élt a konda mellett és hallgatta az öreg pásztorok meséit, dalait. Alig volt három éves, mikor mindkét szemére hályogot kapott, úgyhogy öt éves koráig semmit sem látott. Édesanyja ez alatt az idő alatt